

Giornata internazionale di studio
Architettura veneta nell'Istro-quarnerino: la figura e l'opera di Attilio Maguolo
Venerdì 11 dicembre 2020
Sala *Galerija Laurus*, Lovran-Laurana (Trg. Slobode 14) e supporto di
videoconferenza

Darko Darovec

Aspetti storici e urbanistici
dell'insediamento umano nel litorale istro-
quarnerino; interazioni con la cultura
veneta

Zgodovinski in urbani vidiki naseljevanja na
istrsko-kvarnerski obali; interakcije z
beneško kulturo

Povijesni i urbani aspekti naseljavanja na
istarško-kvarnerskoj obali; interakcije sa
mletačkom kulturom

Drvorezbarena luneta portala, 1722, Lovran, Stari grad 92, foto DD, 2019

Oporovina - cave habitation complex

In terms of the chronology, the caves situated on the eastern side of the canyon, around Oporovina, were used as seasonal settlement during the Late Neolithic and Bronze Age.

The true cultural metamorphosis of this cave system took place from the late 4th to 6th century, when the indigenous Roman population, likely from nearby Roman Lauriana, sought refuge there during periods of unrest.

Cf.: Martina BLEČIĆ KAVUR, Darko KOMŠO, TAJNI GRAD - GRAD TAJNI. OPOROVINA I SUSTAV ŠPILJA U KANJONU LOVRANSKE DRAGE / A SECRET CITY - A CITY OF SECRETS. OPOROVINA AND THE CAVE SYSTEM IN THE CANYON AT LOVRANSKA DRAGA, *Histria archaeol.*, 46/2015, str. 75-97.

The mouth of Oporovina Cave (Lovran, Medveja) with entrances to the main and subordinate halls (photo by: M. Blečić Kavur).

The true cultural metamorphosis of this cave system took place from the late 4th to 6th century, when the indigenous Roman population, likely from nearby *Roman Lauriana*, sought refuge there during periods of unrest.

With the creation of an “building” of significant dimensions in Oporovina and the adaptation of other, smaller caves, this exceptional, carefully planned cave habitation complex would play an important historical role as a Late Antiquity refugium.

Medveja and the Medvejica canyon - view from the sea (photo by: J. Rubeša).

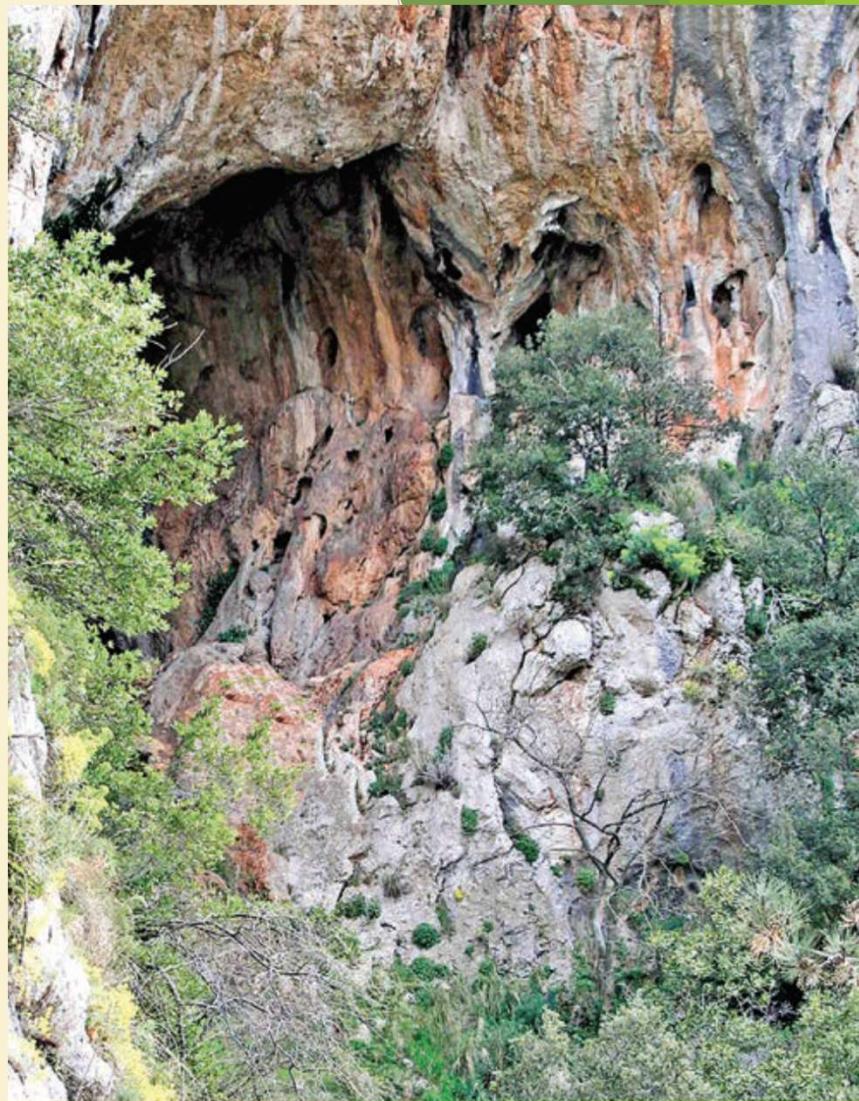
The cave system on the eastern side of the canyon with the centrally placed Oporovina Cave - view from the Vrtaške peći caves (photo by: D. Komšo).

Oporovina is without a doubt the first prehistoric cave site on the shores of the Kvarner Bay and an exceptionally promising site of Neolithic and, likely, Palaeolithic characteristics.

Numerous osteological finds of fauna, potsherds, bone and flint artefacts and osteological human finds, placing them in the “Epipaleolithic” and “Mesolithic” period. The set of gathered data led researchers to the conclusion that the cave had been used sporadically and as a *“shrine for the burial of the dead”*.

- ▶ Oporovina je nedvojbeno prvo prapovijesno špiljsko nalazište na obalama Kvarnerskog zaljeva te iznimno poticajan lokalitet neolitičkih, vjerojatno i paleolitičkih obilježja. Skup prikupljenih podataka naveo je istraživače na zaključak da se špilja koristila povremeno, i to *“kao svetište za pokapanje mrtvih”*.
- ▶ Arheološka istraživanja potvrdila su slutnje o visokoj organiziranosti izbjegličke zajednice, koja je pećinskim skloništima **gradila pristupe u obliku složenih višekatnih skela**. Dio ovoga sustava vjerojatno su predstavljale i manje pećine evidentirane u blizini Obrša, Tuliševice i na širem području Knezgrada.

View of the entrance area at Oporovina (photo by: M. Blečić Kavur).

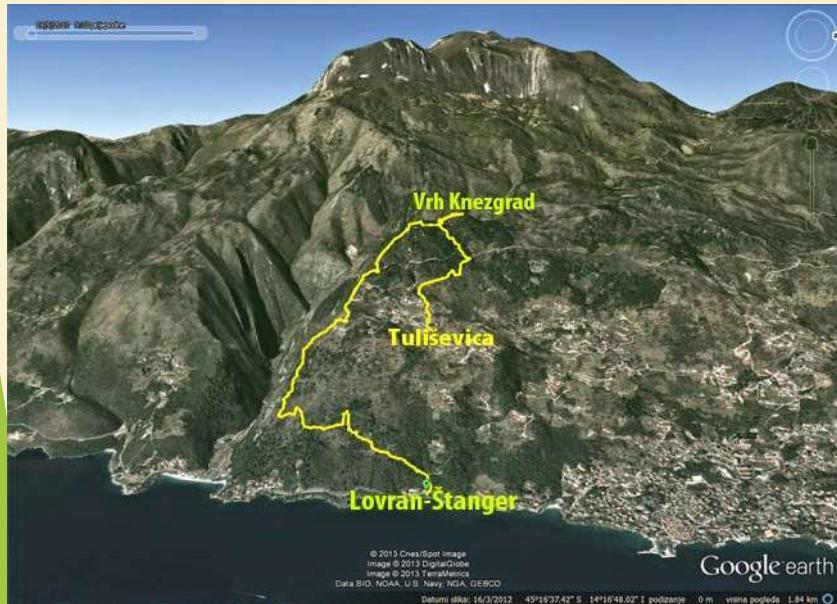
Castellieri culture

Prima che sorgesse l'alba si stavano già dirigendo verso l'ignoto. Il sentiero buio li spingeva a stare vicini. Ogni rumore avrebbe potuto essere una belva feroce, ma insieme si sentivano più forti che mai. Dopo alcune ore di cammino iniziarono a vedere da lontano il mare e, affacciato alla costa, un imponente castelliere con tre cinte di mura. Gli occhi di Dita seguivano attentamente le colonne di piccoli puntini che si muovevano: erano i portatori di sale che trasportavano i cesti dalle saline dove, in grandi recipienti di bronzo, riscaldavano l'acqua di mare per ottenere il sale. "Non ho mai visto nulla di simile," esclamò Dita. Passarono a cuor leggero accanto alla guardia, visto che tutte le guardie conoscevano già Aviko.

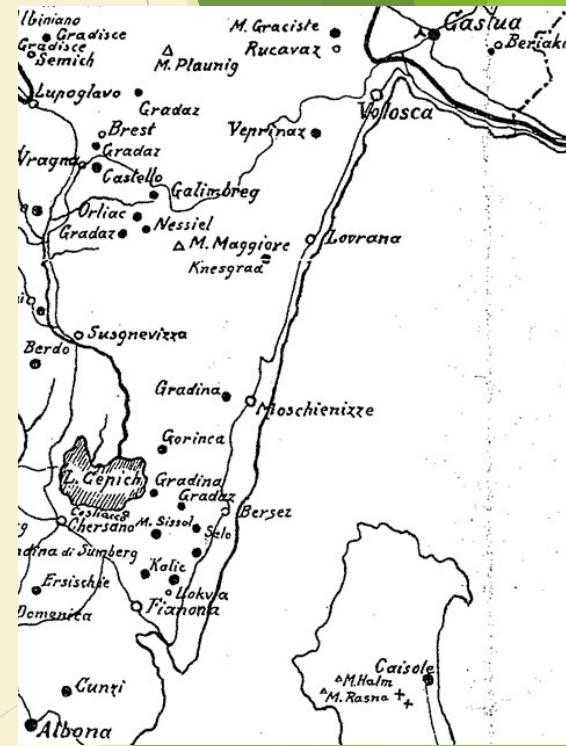
- ▶ The Castellieri culture developed in Istria during the Mid-Bronze Age, and later expanded into Friuli, Carst, Quarnero and Dalmatia and the neighbouring areas. It lasted for more than a millennium, from the 15th century BC until the Roman conquest in the 2nd century BC. It takes its name from the fortified boroughs, Castellieri, which characterized the culture.
- ▶ The ethnicity of the Castellieri civilization is uncertain, although it was most likely of Pre-Indo-European stock, coming from the sea. The first castellieri were indeed built along the Istrian coasts and present the same Megalithic appearance characterizing in the Mycenaean civilization at the time.
- ▶ The Castellieri were fortified boroughs, usually located on hills or mountains or, more rarely (such as in Friuli), in plains. They were constituted by one or more concentric series of dry stone walls, of rounded or elliptical shape in Istria and Venezia Giulia, or quadrangular in Friuli, within which was the inhabited area.
- ▶ Some five hundred castellieri have been discovered in Istria and Quarnero, the largest castelliere was perhaps that of Nesactium, Histrian centre, in the southern Istria, not far from Pula.

Knezgrad

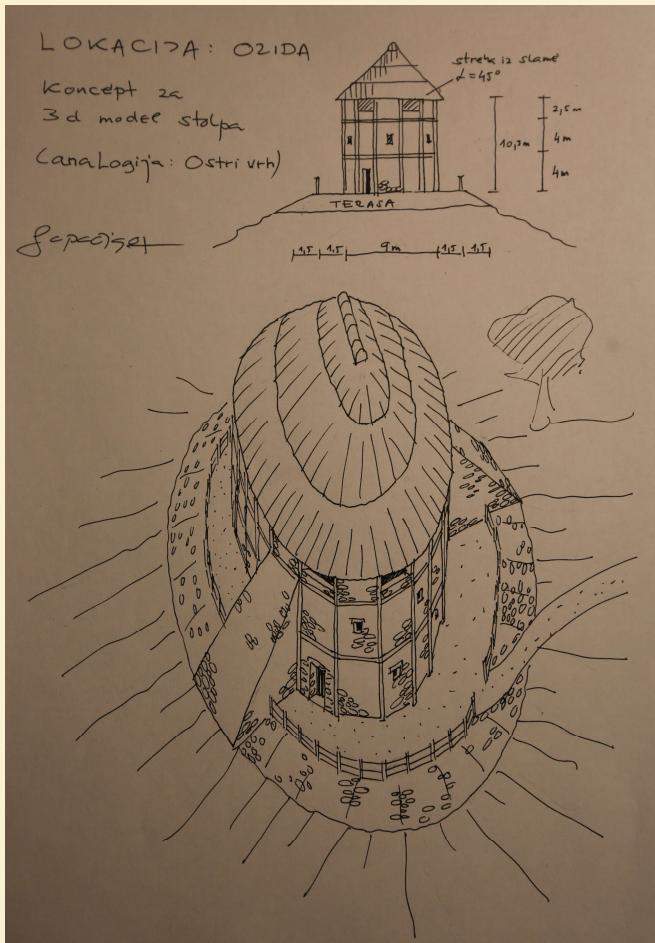

<https://gorja.net/putopisi/336/uspon-na-knezgrad-od-stangera/>

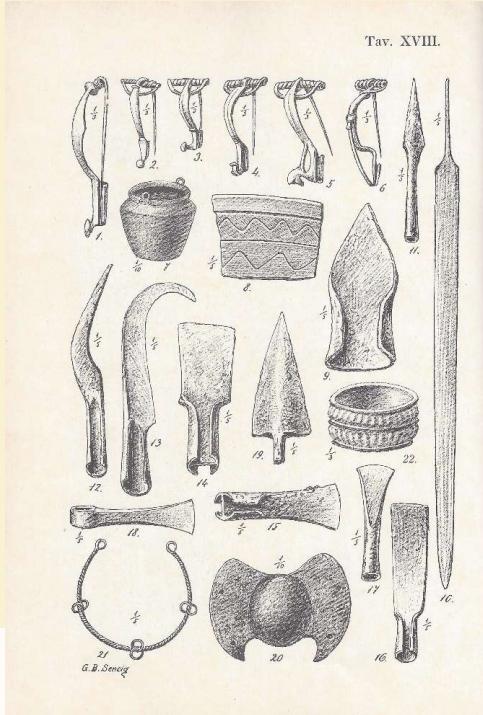
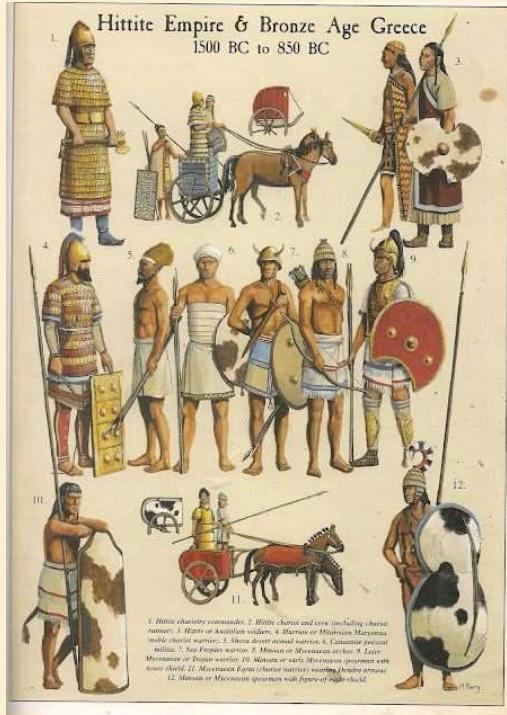
Marchesetti, 1903, 107: Gli alti monti che si appressano alla costa liburnica, tuffando le loro radici in mare, non offrivano molta opportunità all' eruzione di **castellieri** sui loro ripidi fianchi. Questi tuttavia, se anote scarsi, non vi fanno del tutto difetto, così uno trovasi al M. Gradez presso Martina, uno al M. Gradina presso Moschienizze, uno al **Knesgrad** (612 m.) sopra Lovrana, uno a Veprinaz (519 m.) ed uno al M. Graciste di Rucavaz (465 m.), ove i monti declinando, vanno ad allargarsi nell' altipiano di Castua. Anche quest' ultima fu indubbiamente castelliere, quantunque dalle costruzioni posteriori ne sia stato cancellato, quasi ogni vestigio.

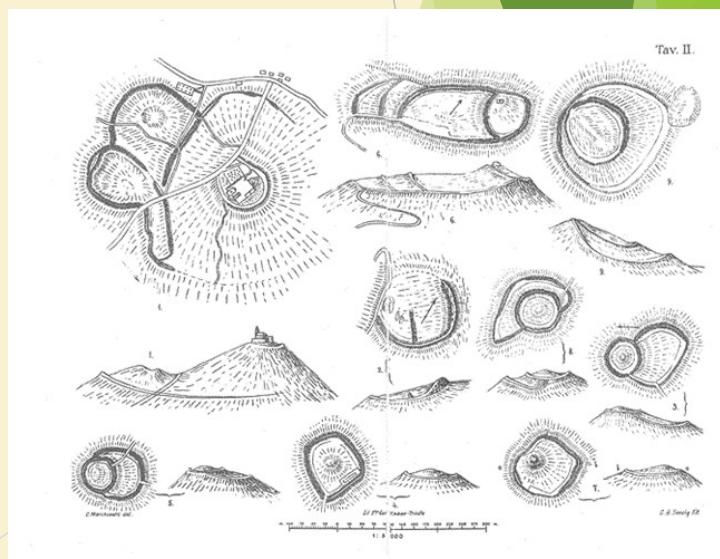

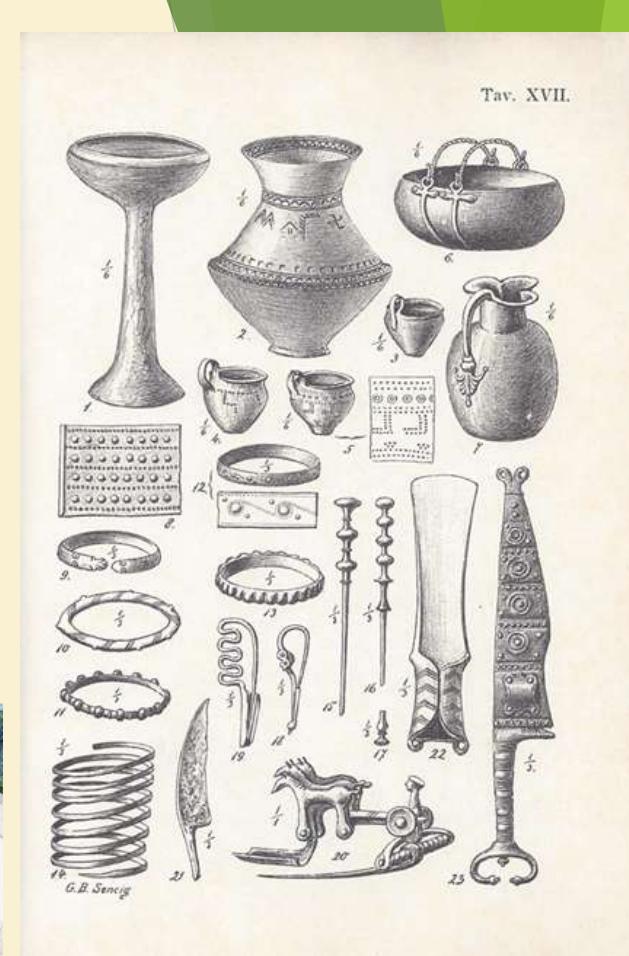
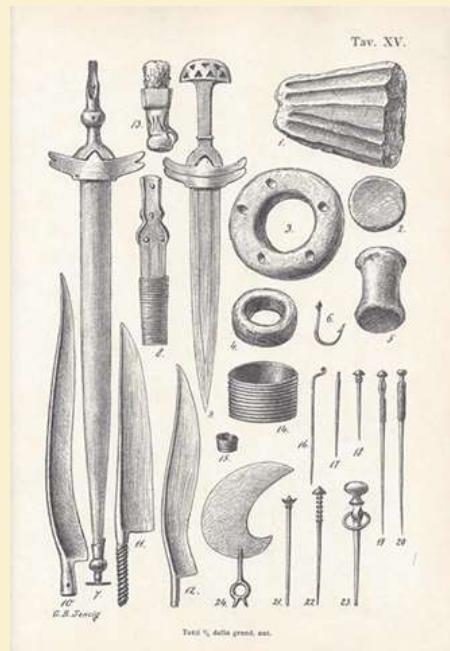
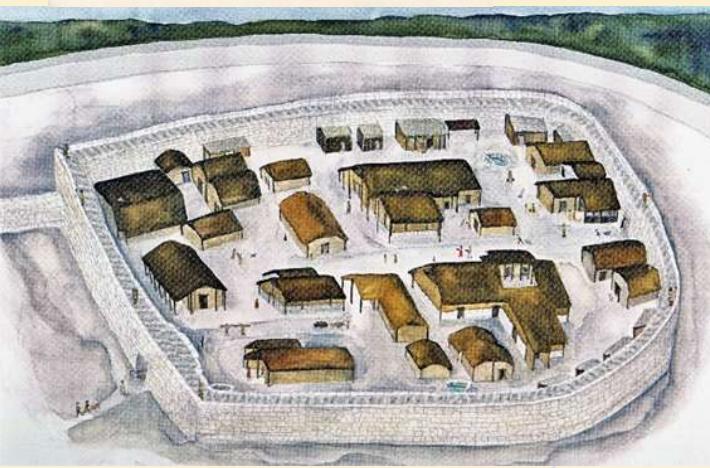
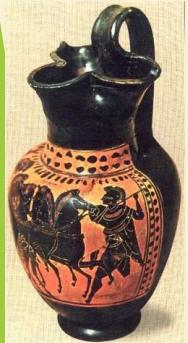
Ozida, Mošćenice

V posameznih kaštelirjih je živelo tudi prek 1.000 prebivalcev, povprečno 200-300, pa tudi le po nekaj deset, sprva neindoevropskega izvora, številne migracije pa so tudi v tem času povzročile etnična mešanja prebivalstva.

Lovran za rimsko doba

- ▶ Prije dolaska Rimljana područje Lovranštine nastanjeno je ilirskim plemenima **Liburnima** po kojima se i čitav taj dio istarske obale naziva **Liburnijom**. Nije poznato da li je u to vrijeme na mjestu današnjeg Lovrana postojalo liburnsko naselje.
- ▶ Nakon što su Rimljani u II. stoljeću pr.Kr. pokorili **Histre**, ubrzo su došli u sukob s Liburnima koji su napadali i pljačkali rimske trgovačke brodove. Nakon dugotrajnih i mukotrpnih borbi Rimljani su uspjeli pokoriti Liburne u I. st. pr.Kr., a cijela je Liburnija uključena u **rimsku provinciju Dalmaciju**.
- ▶ Po jednoj legendi, Lovran je nastao kada je **Marko Vispanije Agripa** na mjestu današnjega Lovrana izgradio svoju ljetnu rezidenciju vilu rusticu.

Agrippa depicted in a relief of the Altar of Peace, the Ara Pacis

Reconstructions of Villas rustici.

Marcus Vipsanius Agrippa.
Plaster cast in Pushkin Museum

Medioevo

- ▶ U VII. st. anonimni kozmograf iz Ravenne u djelu "Ravenati Anonymi Cosmographia", sastavljenom na temelju starijih spisa, u kratkom opisu Istre spominje gradić Lauriana - današnji Lovran.
- ▶ U VIII. st. Franci zauzimaju Istru i pripajaju je kraljevstvu Karla Velikog. Pod njihovom zaštitom akvilejski patrijarsi počinju širiti kršćanstvo među istarskim hrvatima, a iz ovih krajeva Franci poduzimaju vojne pohode protiv Hrvata i Avara u Dalmaciji i Panoniji. Tako se u okolini Lovrana 799. odigrala bitka između Franaka i Hrvata u kojoj je poginuo franački vojskovoda i friulski markgrof Erik. O toj pogilji akvilejski je patrijarh Paulin (776. - 802.) spjevao "Versus Paulini de Herico Duce" (Paulinov spjev o knezu Eriku), u kojem kao mjesto pogiblje spominje Mons Laurentus (Lovransko Brdo). I danas se jedno brdo iznad Lovrana naziva "Knezgrad", i kod lokalnog stanovništva postoji vjerovanje da je upravo to brdo na kojem su Hrvati potukli Franke. Pisani podatak iz tog vremena u "Vita Caroli Magni" (Život Karla Velikog) koju je napisao suvremeniji povjesničar Einhard, kaže da se ova bitka odigrala kraj Trsata.
- ▶ 819. - 821. Lovran je pod vlašću hrvatskog kneza Borne, franačkog vazala, koji je nosio naslov *dux Dalmatiae atque Liburniae*.
- ▶ I u X. st. Lovran je u sastavu hrvatske države. Potvrdu za to nalazimo u djelu bizantskog cara i povjesničara Konstantina Porfirogeneta "O upravljanju carstvom" (*De administrando imperio*), u kojemu kaže da se Hrvatska "... proteže uz more do granica Istre, tj. do grada Labina". Tako je bilo do XI. st. kada oko 1060. grof Idrijski i Kranjski, Ulrich Olenmünde, ove krajeve oduzima od Kraljevine Hrvatske.

- ▶ U XII. st. Lovran je zajedno s čitavom Istrom u sasavtu tzv. pokrajine **Meranie** (Zemlja uz more) kojom su vladali akvilejski patrijarsi, pulski biskupi i različiti njemački feudalni gospodari od kojih su najznačajniji bili oni iz obitelji **Andechs**, a njihov najznačajniji predstavnik vojvoda Bertold (hrvatski ban 1209. - 1212.), akvilejski patrijarh 1218. - 1251.).
- ▶ U XII. st. Lovran je i važno trgovacko središte kao i značajan centar brodogradnje čitavog sjevernog Jadrana. **El Idrissi**, arapski geograf, koji je za potrebe normanskog kralja Ruđera II. i njegovog dvora u Palermu na Siciliji proputovao istočnu obalu Jadrana, u svojoj knjizi "Kitab Rugeri" (Ruđerova knjiga) kaže: "*Lovran je veliki grad, bogat stanovništvom i u stalnom procvatu, u kojem se uvijek nalazi mnogo gotovih brodova i čija su brodogradilišta u stalnom pogonu*".
- ▶ Krajem XIII. i u XIV. st. Lovran je u feudalnom posjedu **Goričkih grofova** koji upravljaju i Pazinskom grofovijim. Nakon smrti grofa Alberta III. 1342. njegovi su posjedi podjeljeni između njegovih sinova. Lovran, Brseč, Lupoglav i Pazin pripali su Albertu IV., a nakon njegove smrti 1374. pripali su austrijskoj obitelji Habsburg.
- ▶ U srednjem vijeku Lovran je bio utvrđen zidinama, ostatak kojih se može prepoznati u rubnim zgradama Starog grada i gradskoj kuli, koja zajedno sa zvonikom crkve Sv. Jurja dominira starom jezgrom. Lovran je bio jedan od utvrđenih **kaštela**, lat. **castruma**, Liburnije na liniji Kastav - Veprinac - Lovran - Mošćenice - Brseč - Plomin. Za razliku od ostalih kaštela koji su u pravilu izgrađeni na brdu, Lovran je jedinstven po tome jer je izgrađen uz samo more.

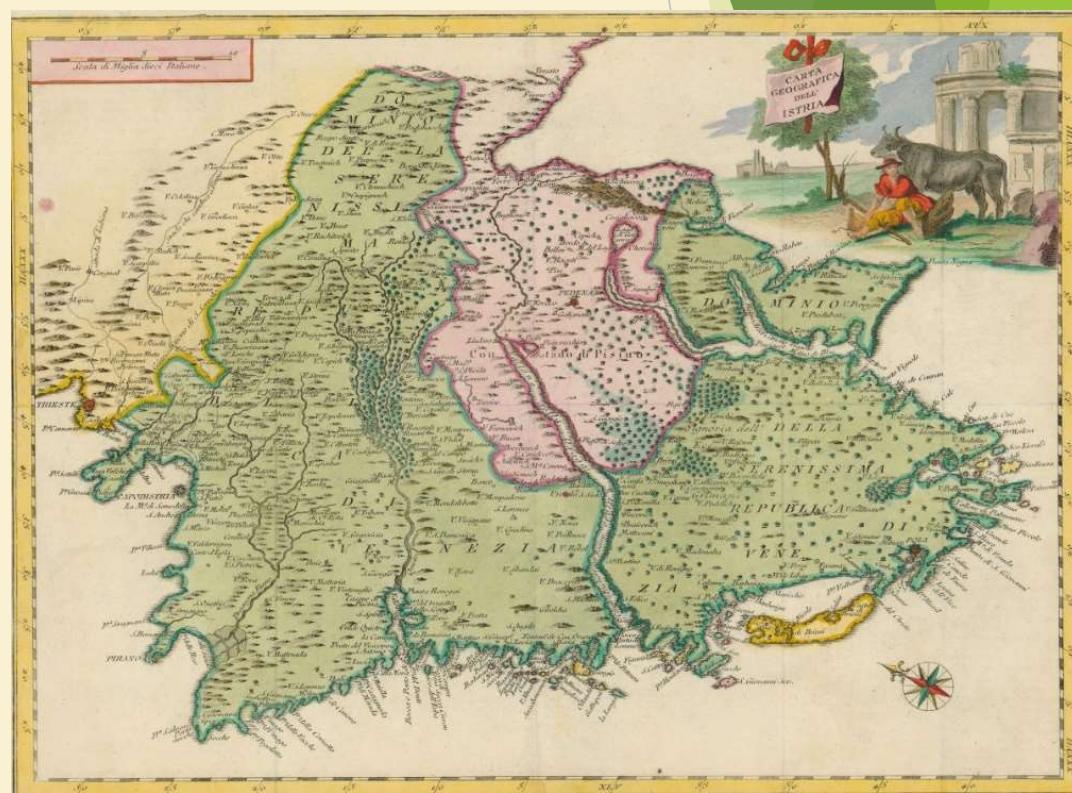
- ▶ Najjasniji spomenik ovoga razdoblja lovranske povijesti vjerojatno predstavlja sam titular župne crkve, jedan u nizu istih, koji se u gustom slijedu nižu od Trsata, preko naselja liburnijske Istre, do Plomina, Buzeta te Zrenja i Oprtlja na Bujštini. Tek u polovicu 12. stoljeća datira novi spomen Lovrana (*al' Wranah*), ovoga puta u djelu *Al-Kitab al-Rugari* arapskoga geografa al-Idrisija, podanika sicilskoga kralja Rogera Drugoga. Prema njegovu opisu Lovran se, kao važan, „posljednji priobalni grad zemlje Akvileje“, s vlastitim brodovljem i brodogradnjom, jedini spominje između Plomina i Bakra. Nominalnu vlast akvilejskih patrijarha na ovom su području obnašali njihovi vazali Devinski grofovi. Izumiranjem loze 1399. godine njihov kvarnerski posjed od Brseča do Rijeke nasljeđuju njihovi rođaci, grofovi Walsee. Lovran je od polovice 15. stoljeća najprije u zakupu pazinskog kapetana, a zatim ubrzo postaje i sastavnim dijelom Pazinske knežije.
- ▶ Tako se za niz stoljeća, sve do konca Prvoga svjetskog rata, izuzevši kratkotrajnu epizodu francuske uprave, stabilizira njegov položaj pod Habsburgovcima. Tijekom 15. stoljeća u Istri se, smirajem vlasti akvilejskih patrijarha, započinje formirati granica između Mletaka i Habsburške Monarhije, kao činjenica koja će također imati dalekosežne posljedice po urbanistički razvoj Lovrana.
- ▶ **Marijan Bradanović, Graditeljstvo Lovrana u kasnom srednjem i ranjem novom vijeku
ZBORNIK LOVRANŠĆINE, knjiga 1, 2010, 215-254.**

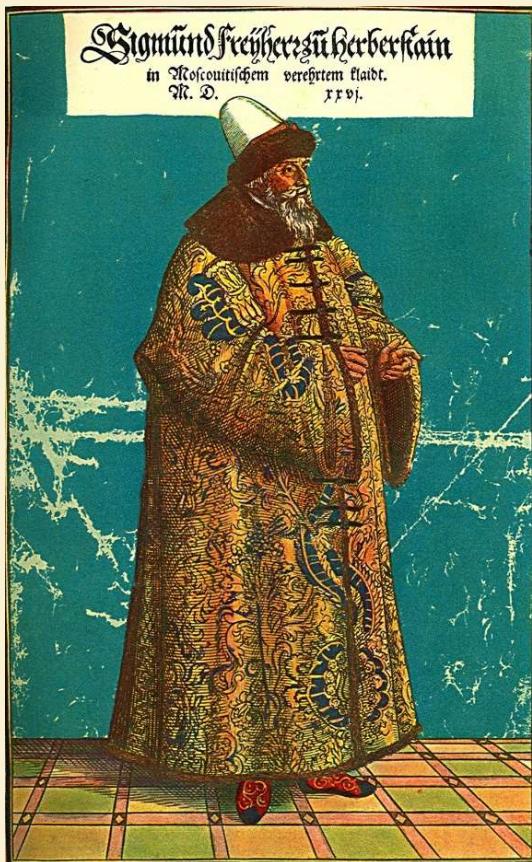
U XV. st. Istra je podijeljena između dviju političkih sila: Mlečana (Venecije) koji su držali čitavu zapadnu obalu i dio istočne do Plomina, i Habsburgovaca koji su kontrolirali čitavu unutrašnjost poluotoka i preostalu obalu. Habsburška Istarska grofovija obuhvaćala je 20 općina. Lovran je bio jedna od tih općina smještena između općine Veprinac i Općine Mošćenice. Na čelu općine nalazio se špan, a općina je bila prema feudalnom gospodaru obavezna davanjima u žitu i kestenju (marunima).

Carta geografica dell'Istria, Salmon_Giovanni, 1753

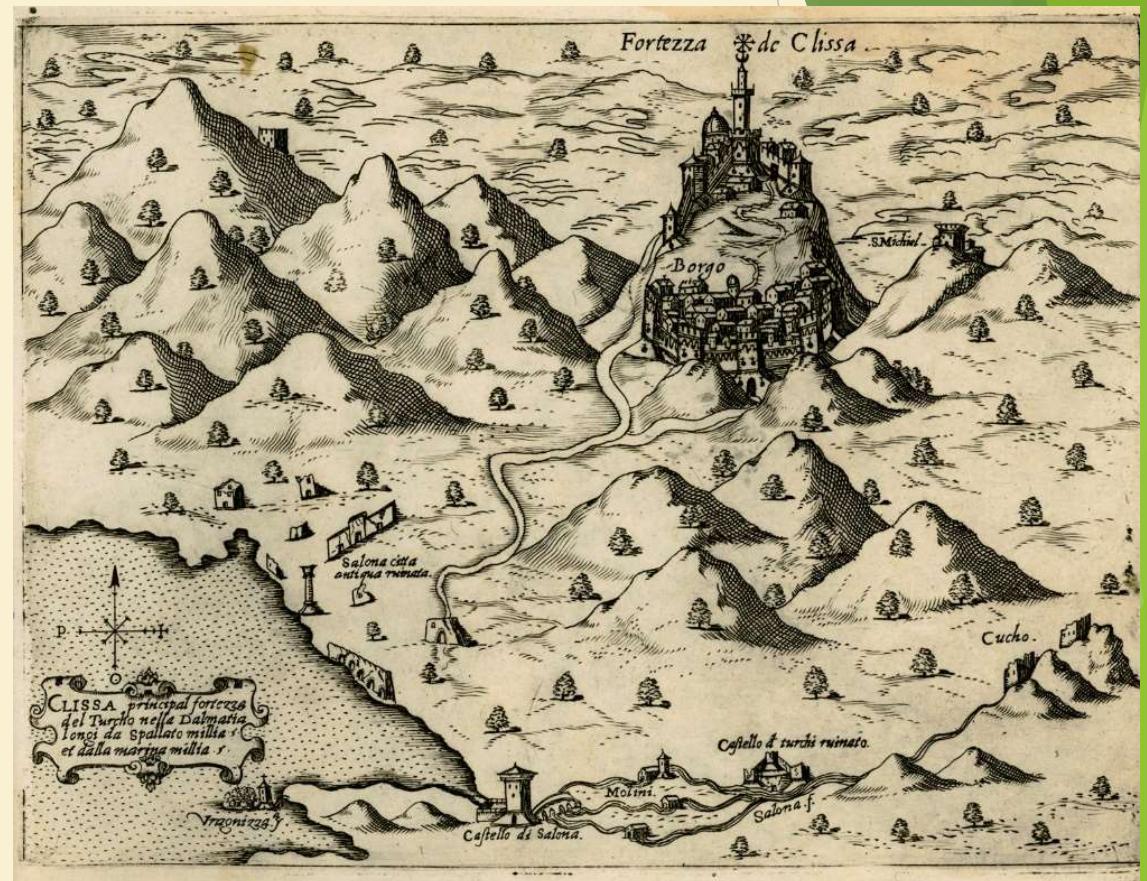
Sigismund Herberstein

U to vrijeme Lovran je bio i luka iz koje su kretali hodočasnici na hodočašće u marijansko svetište Loreto u srednjoj Italiji. Tako i carski savjetnik **Sigismund Herberstein** (1486.-1566.) u svom životopisu opisujući hodočašće kaže: "... u Lovranu su sjeli na brod i uputili se u Jakin, za obaviti to hodočašće, i na isti se način od Ancone do Lovrana vratili natrag....".

Lovrana e Uscocchi

Nakon pada Bosne 1463. Turci sve češće i sve više napadaju hrvatske krajeve. Godine 1511. prvi su puta upali i poharali pazinsku grofoviju i do kraja stoljeća to ponovili još 10 puta. Hrvatski živalj koji je pred Turcima izbjegao na zapad naseljava se u istarskim područjima. Tako je i kapetan Petar Kružić dio tog življa kojeg su nazivali **Uskocima** (izbjeglice) naselio na svom istarskom posjedu Lupoglavu, i pod njegovim vodstvom sudjelovao u obrani hrvatskih zemalja. **1528.** Petar Kružić zamolio je Ferdinanda Habsburškog da mu dopusti korištenje lovranske luke za stacioniranje flote koja bi mu koristila za opskrbu Klisa koji je bio pod stalnim napadima Turaka. Tako je Lovran postao glavno primorsko uporište Uskoka. Petar Kružić koristio se Lovranom kao lukom za opskrbu svojih jedinica i utvrda ljudstvom, hranom i oružjem, sve do svoje junačke smrti 1537. Klis je pao u turske ruke a Uskoci se preselili u Senj, odakle su i dalje vodili borbe protiv Turaka, ali su ubrzo počeli napadati i Mlečane i njihove brodove, što je dovelo do pogoršanja odnosa između Venecije i Habsburgovaca.

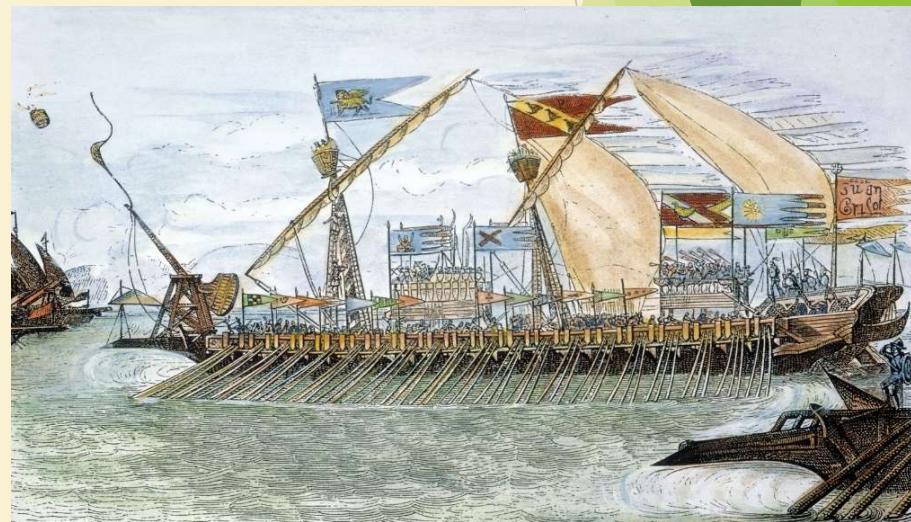
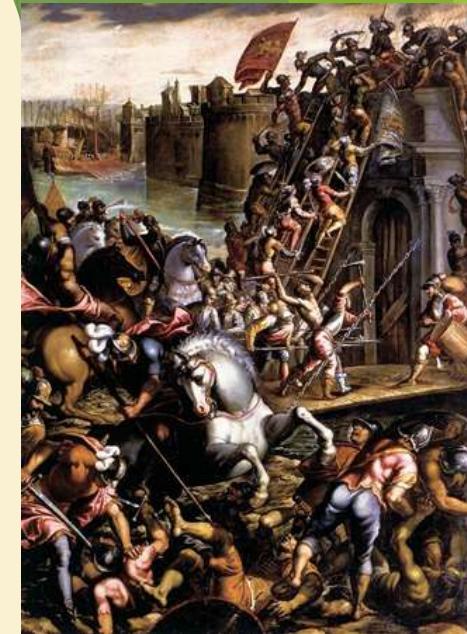
Clissa, principal fortezza del Turco nella Dalmatia Camocio Giovanni Francesco - 1574

Assalti a Lovrana

- ▶ Tijekom mletačko-uskočkog sukoba nekoliko puta stradao je i Lovran. Kada su **Mlečani** 1599 napali Rijeku, opljačkali su i Lovran. U prosincu 1614. venecijanska flota bombardirala je Lovran, a potom se posada iskrcala i opljačkala i zapalila dio grada. U svibnju 1615. napali su lovransku luku i opljačkali dva broda, a na Božić 1616. poharali su čitavu obalu između Lovrana i Mošćenica.
- ▶ Za vrijeme francusko-austrijskog rata za španjolsko nasljeđe (1701. - 1714.) francuska flota krstareći Jadranom i napadajući Habsburške gradove, **napala je 1702.** i Lovran.

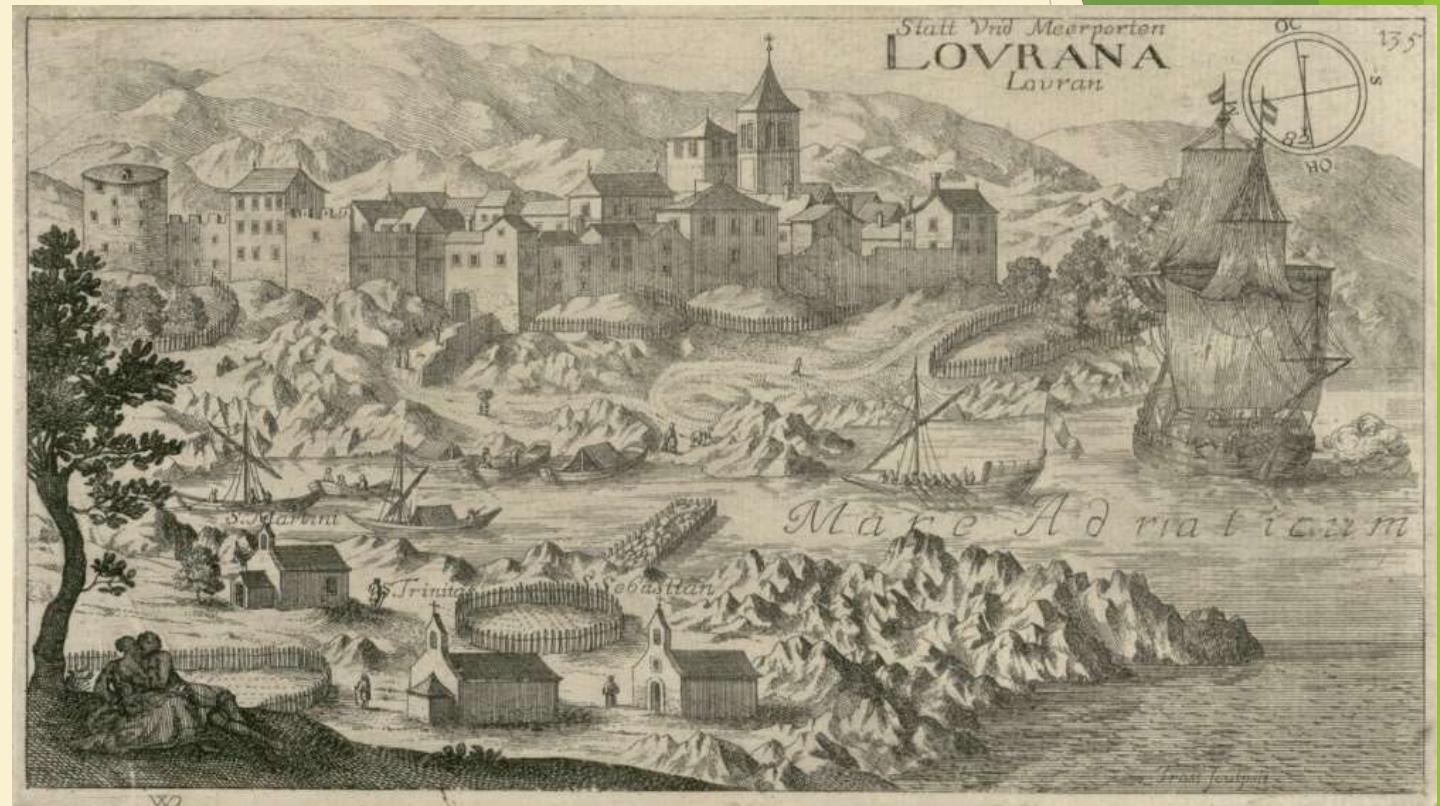

Strijelnica zidina, Lovran, Stari grad, 55-56, snimio Ž. Bistrović, 2006

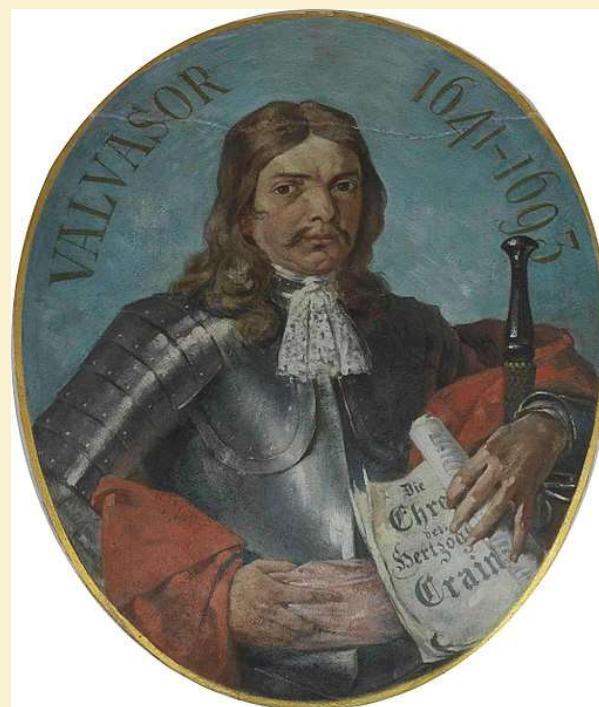

Johann Weichard Valvasor, Die Ehre des Herzogthum Krain, 1689

Stoletje kasneje je slavni potopisec Janez Vajkard Valvasor Lovrančane pohvalil kot odlične trgovce in mornarje, še posebej pa so ga navdušili avtohtoni plodovi narave: velik in sladek kostanj "maroni", sočne lovranske češnje in dišeč lovor, po katerem je poimenovano mesto.

U XVII. i XVIII. st Lovran se intenzivno bavio pomorskom trgovinom, trgujući s Venecijom, Anconom, Senigaliom i drugim gradovima izvozeći najviše vino, kestenje (marune) i ribu. Povjesničar Jochann Weichard Valvasor pak u svom djelu za Lovran kaže: "... stanovnici vode opsežnu trgovinu lanenim platnom kojeg preko mora izvoze u udaljene krajeve".

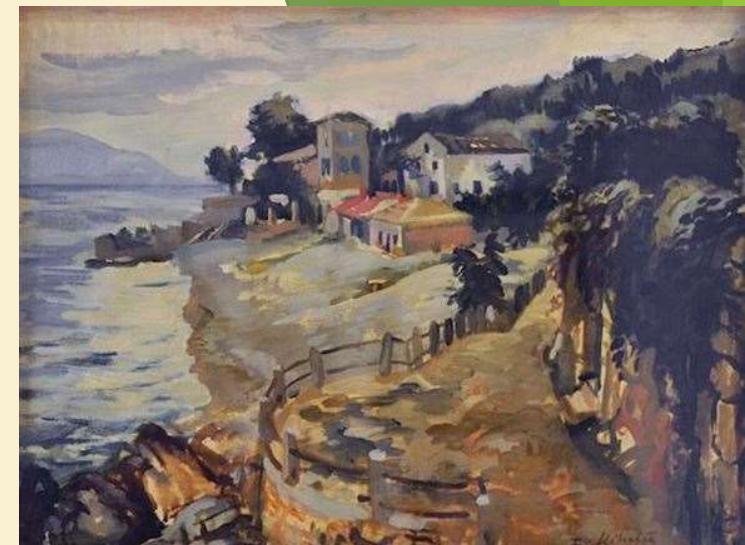

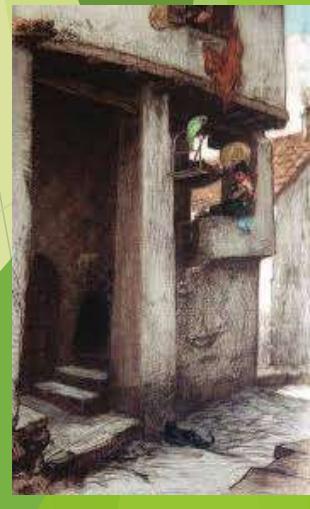
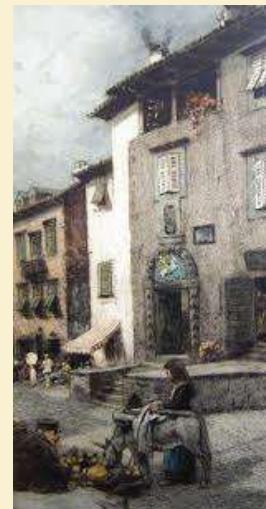
Grb Karla VI., 1713. godina, Stari grad 93-94, Bradanović, 2010.

U kategoriji poljodjelstva ističe krševitost tla, stalni manjak žita, koje se stoga moralo uvoziti, obilje vinove loze, maslina te, naravno, nezaobilaznih, već tada nadaleko poznatih lovranskih maruna, kao izvoznoga proizvoda. Važno nam je da spominje i luku u koju su mogli pristajati manji brodovi, trgovanje platnom i vještina lovranskih mornara. U gradu je zapazio nadarbinu Sv. Marije Magdalene i posebno pohvalio ljepotu kuće „s pogledom na more“ tadašnjega feudalnoga gospodara, grofa Auersperga.

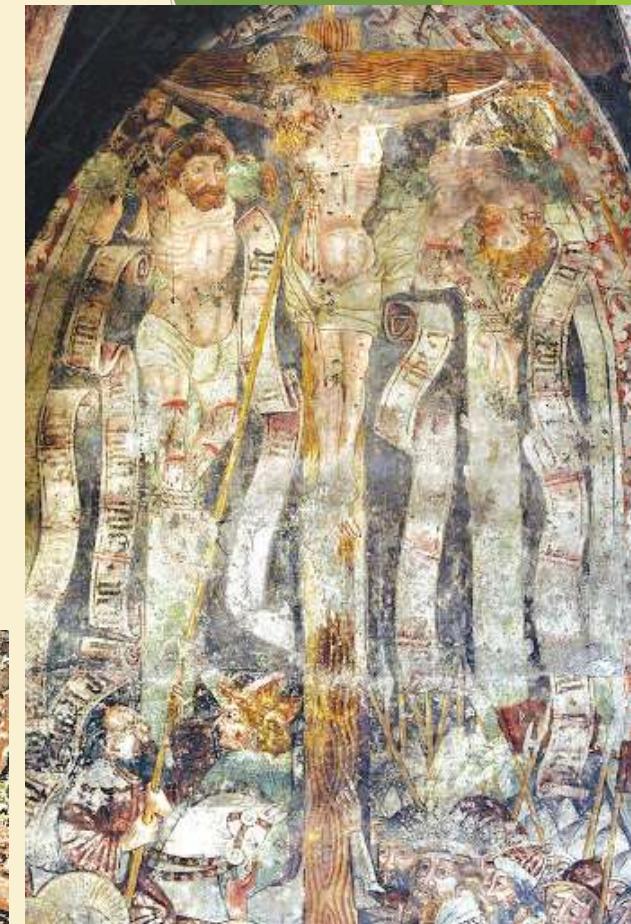

Početkom XVIII st. Rijeka dobiva status slobodne trgovačke luke, što navodi mnoge lovranske trgovce da svoja sjedišta premjeste u Rijeku. Lovran gubi značaj kao trgovačka luka te se okreće brodogradnji. U brodogradilištima u obližnjoj Iki od 1719. do 1870. gradili su se jedrenjaci i veći ribarski brodovi. Pojavom parobroda počela je zamirati i ova djelatnost.

Freske u Lovranu

U Lovranu su tri crkve sa srednjovjekovnim freskama, grobljanska crkva sv. Trojstva, župna crkva sv. Jurja i crkvica sv. Ivana. U crkvi sv. Trojstva nalaze se ostaci fresaka Alberta iz Konstanza, dok freske u Sv. Jurju potpisuju dvije radionice, Vincenta iz Kastva i Šarenog Majstora. Grazie, hvala.

Grazie, hvala.

